

MEDICĪNAS PERSONĀLS KĀ SOCIĀLI ATBILDĪGAS ZAĻĀS PĀREJAS ATSLĒGA VESELĪBAS APRŪPES NOZARĒ

Medical Personnel as the Key to Socially Responsible Green Transition in the Healthcare Sector

Kristaps Zariņš

Rīga Stradiņš University, Latvia

Emīls Georgs Siders

Rīga Stradiņš University, Latvia

Abstract. *To implement the socially responsible green transition in the Healthcare sector, it is essential to involve competent and educated personnel/staff. Article 48 of the Medical Treatment Law (Ārstniecības likums) of the Republic of Latvia stipulates that a medical practitioner has a duty to regularly improve his or her professional qualifications. Article 1 also defines improvement of professional qualifications as part of post-graduate education in a specific profession or specialty, which occurs in accordance with a freely selected education program, though the content and time of acquisition of which is not regulated. However, it must be noted that almost all programs offered by the Ministry of the Health of the Republic of Latvia for the improvement of practitioners' professional qualifications refer to the acquisition of skills and knowledge necessary to improve the process of treating patients. Although various international and national regulatory acts determine the obligations of state institutions to include the green transition into their operations, the involvement of the institution's employees is not discussed. This study aims to analyze and reflect on the competence of medical personnel and students regarding patient treatment and to analyze the compliance of the regulations of the Cabinet of Ministers with international and national regulations related to the creation of a socially responsible and sustainable state. UN Sustainable Development Goal Nr.4 "Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all" includes the necessity to ensure that all trainees acquire the knowledge and skill needed to promote sustainable development, including education regarding sustainable development and sustainable lifestyle. Within the scope of the research examples of positive foreign green transition practices will be evaluated. The results obtained within the framework of the research indicate the need to develop specific guidelines for the education of medical personnel, regarding the implementation of a socially responsible green transition in the healthcare sector, ensuring quality education in terms of promoting sustainable development.*

Keywords: *Education, green transition, healthcare, socially responsible, sustainability.*

Ievads *Introduction*

Pēdējās desmitgades laikā aktualizējusies ar klimata pārmaiņu radīto seku novēršanu saistītā problemātika, kā arī tiek veicināta šajā jomā sociāli atbildīga un ilgtspējīga valstu iestāžu, uzņēmumu un citu organizāciju darbība. Pieņemti vairāki starptautiska un Eiropas līmeņa normatīvie tiesību akti, piemēram, Eiropas zaļā kursa (*The European Green Deal*) dokumenti, ANO Ģenerālās asamblejas 2015.gada 12.augusta rezolūcija “Mūsu pasaules pārveidošana: ilgtspējīgas attīstības programma 2030.gadam”, kurā ietverti arī 17 Ilgtspējas attīstības mērķi (*UN 17 Sustainable Development Goals*), u.c. Arī Latvijā šie starptautiskie dokumenti ietverti Latvijas likumos, MK noteikumos un pašvaldību saistošajos noteikumos.

Pētījumi liecina, ka tieši veselības aprūpes iestādes ievērojami veicina globālās oglekļa emisijas. Piemēram, Francijā veselības aprūpes sektors rada vairāk nekā 46 miljonus tonnas CO₂ izmešu, kas ir teju 8% no visu kopējā emisiju apmēra, taču Apvienotajā Karalistē Nacionālā Veselības Dienesta padotībā esošo iestāžu radīto CO₂ izmešu apjoms sastāda aptuveni 25% no kopējā publiskā sektora radīto CO₂ izmešu apjoma jeb 18 miljonus tonnas. Savukārt, attiecībā uz medicīnas atkritumu apsaimniekošanu, izmaksas pieaugs no 6.8 miljardiem USD 2020.gadā līdz 9 miljardiem USD 2025.gadā (Vallée, 2024).

Cīņā ar ārstniecības iestāžu radīto kaitējumu apkārtējai dabai, izstrādāts koncepts “Zaļā Slimnīca”. Koncepta mērķis ir koncentrēties uz resursu efektivitātes optimizēšanu, samazināt slimnīcu ietekmi uz apkārtējo vidi. Tajā ietverta atjaunojamās enerģijas integrācija, ilgtspējīgu materiālu izmantošanu slimnīcu celtniecībā, viedās ēku pārvaldības sistēmas iestrādi slimnīcu apsaimniekošanā, u.c. (Vallée, 2024).

No veiktajiem pētījumiem izriet daļējs risinājums sociāli atbildīgas zaļās pārejas nodrošināšanai veselības aprūpes nozarē, tomēr šie pētījumi izvērtē tikai dažas, specifiskas un šauras problēmas, kas lielākoties attiecas tikai uz slimnīcu vadību rīcības kontroli, taču netiek apskatīta medicīnas personāla loma, nodrošinot sociāli atbildīgu, ilgtspējīgu veselības aprūpes sniegšanu.

Šī pētījuma mērķis ir izvērtēt Latvijas tālākizglītības kvalitāti, attiecībā uz ārstniecības personu zināšanām un prasmēm, nodrošinot sociāli atbildīgu un “zaļu” veselības aprūpi.

Pētījuma objekts ir starptautiskās un nacionālās tiesību normas un attiecīgi radušās tiesiskās attiecības, kas saistītas ar ārstniecības personu izglītošanu par sociāli atbildīgas un “zaļās” veselības aprūpes sniegšanu.

Pētījuma izstrādes gaitā tiks izmantotas tādas pētījuma metodes kā zinātniskās literatūras un normatīvo dokumentu apkopošana un analīze, salīdzināšanas metodes, vēsturiskā metode, indukcijas un dedukcijas metodes un izziņas metode, kā arī tiks pielietotas tiesību normu interpretācijas metodes.

Pētījuma ietvaros izmantoti recenzēti zinātniskie raksti, kas indeksēti SCOPUS, PubMed, Directory of Open Access Journals (DOAJ) un JSTOR. Pētījuma temata aktualizācijai izmantots viens zinātniskais raksts primpublicācijas procesā, kas vēl nav ticis recenzēts.

**Jēdzienu “sociāli atbildīgs” un “zaļā pāreja” definīcijas un
to savstarpējā saistība**
*Definitions of “socially responsible” and “green transition” in addition to
their interrelationship*

Kembridžas vārdnīcā jēdziena “sociāli atbildīgs” būtība izskaidrota kā jebkura rīcība, kas tiek veikta tādā viedā, kas nav kaitīga sabiedrībai vai videi (Cambridge Dictionary, N.d.).

Apskatītā definīcija ir vispārināta, tādēļ, lai izprastu sociāli atbildīgu rīcību, nepieciešams apskatīt, kādos apstākļos minētais jēdziens tiek pielietots praksē. Par izskaidrojošu piemēru kalpo Latvijas Republikas Satversmes tiesa atziņa, ka no sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums rūpēties par taisnīgu sociālo kārtību, mazinot sabiedrībā sociālās atšķirības, sekmējot sociālo iekļaušanu un katrai iedzīvotāju grupai sniedzot iespēju dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai (Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2020.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.2020-07-03, 15.1 punkts).

Savukārt, attiecībā uz sociāli atbildīgu uzņēmumu, iepriekš veiktos pētījumos ietverta definīcija, nosakot, ka sociāli atbildīga uzņēmuma rīcība ņem vērā ieinteresēto pušu cerības uz ilgtermiņa ekonomisko, sociālo un vides aizsardzības labklājību (De Roeck & Farooq, 2018).

Tādējādi, apkopojot iepriekšminētos termina “sociāli atbildīgs” skaidrojums, darba autori piedāvā savu termina definīciju, attiecībā uz ārstniecības iestāžu darbību. Sociāli atbildīga iestādes rīcība ir uzskatāma tāda, kas ne tikai rūpējas par pacientu sociālo kārtību, novēršot sociālo nevienlīdzību, bet arī nodrošina tādu iestādes darbību, kas sekmē apkārtējās vides klimatneitralitāti.

Attiecībā uz jēdzienu “zaļais kurss”, ņemams vērā Eiropadomes un Eiropas Savienības Padomes politikas iniciatīvu kopums “Eiropas zaļais kurss”, kura mērķis ir veikt zaļo pārkārtošanu ES līdz 2050.gadam, panākot klimatneitralitāti, tādējādi palīdzot ES pārveidoties par taisnīgu un pārticīgu sabiedrību ar modernu un konkurētspējīgu ekonomiku. Eiropas zaļais kurss ietver sekojošo - samazināt emisijas, nodrošināt ES dalībvalstu sabiedrību klimatnoturību, pielāgot civilās aizsardzības sistēmas, atjaunot Eiropas bioloģisko daudzveidību, izstrādāt ilgtspējīgu ES pārtikas sistēmu, atbalstīt rūpniecību, novērst ekonomiskās izaugsmes sasaisti ar resursu izmantošanu, izvērtēt visu bateriju aprites cikla posmus, izstrādāt taisnīgu pārkārtošanās mehānismu, atbalstīt tīrāku enerģijas avotu attīstību un izmantošanu, sekmēt ilgtspēju sekmējošu ES ķīmikāliju

stratēģiju un izveidot meža stratēģiju, to apsaimniekošanai, atmežošanai un bioloģiskās daudzveidības palielināšanai (Eiropas zaļais kurss, 2023).

Pētījuma ietvaros tiks ņemti vērā arī ANO 17 Ilgtspējīgas attīstības mērķi (turpmāk ANO mērķi), proti, ANO Ģenerālās asamblejas 2015.gadā 12.augustā pieņemtās rezolūcijas ietvaros minētie mērķi, piemēram, novērst nabadzību, nodrošināt labu veselību un labklājību, mazināt nevienlīdzību, veikt steidzamus pasākumus, lai cīnītos pret klimata pārmaiņām un to ietekmi, utt. (Apvienoto Nāciju Organizācijas samita noslēguma dokumenta projekts attīstības programmas pieņemšanai laikposmam pēc 2015.gada, 2015).

Pētījuma ietvaros termins “zaļā pāreja” attiecībā uz veselības aprūpes nozari, definēts kā iestādes rīcība, kas sekmē apkārtējās vides klimatneitrāli un nodrošina pacientu ietverošu aprūpi, novēršot nevienlīdzību vai atšķirīgu attieksmi pret salīdzināmā situācijā esošām personām.

No augstāk norādītā secināms, ka apkopojot pētījuma ietvaros izmantotos terminus “sociāli atbildīgs” un “zaļā pāreja”, tie savstarpēji saistīti tieši ar Eiropas zaļā kursa un ANO mērķu palīdzību. ANO mērķi pieprasa sociāli atbildīgu rīcību, savukārt, Eiropas zaļajā kursā ietvertie mērķi veicina uz klimatneitrālas vides balstītu zaļo pārkārtošanos. Līdz ar to ārstniecības iestādes rīcībai, nodrošinot sociāli atbildīgu zaļo pāreju veselības aprūpes nozarē, jāatbilst Eiropas zaļajam kursam un ANO mērķiem.

Ārzemju labās prakses analīze *Analysis of foreign good practices*

Nodrošinot pāreju uz ekoloģiski ilgtspējīgu veselības aprūpi, kā galveno prioritāti nepieciešams atzīt pašreizējās stratēģijas veselības aprūpes darbinieku izglītošanu un apmācību, tostarp, nepieciešams nodrošināt konkrētu tehnisku prasmju apgūšanu (Stanford, Barna, Gupta & Mortimer, 2023).

Pētījuma ietvaros autori vērs uzmanību uz pilsētas Ņūkasla pie Tainas, Anglijā labo praksi. 2019.gadā tika izstrādāta Klimata ārkārtas situācijas stratēģijas dokuments 2020.-2025.gadam (Climate Emergency Strategy 2020-2025 (CES), 2019).

Stratēģijas dokumentā norādīts, ka Lielbritānijas Nacionālais Veselības Dienests (*National Health Service*, turpmāk - NHS), rada vairāk nekā 5% no Lielbritānijas kopējā oglekļa pēdas nospieduma. Tieši tādēļ ir svarīgi, ka veselības aprūpes sistēmas un iestādes ieņem vadošu lomu cīņā ar klimata pārmaiņām un to radītajām sekām (CES, 2019).

Stratēģijas dokumenta mērķis ir gan uzlabot ārstniecības iestāžu ēku celtniecību un samazināt neatjaunojamās enerģijas izmantošanu, izvēloties atjaunojamo un dabai draudzīgo enerģiju, gan izglītot ārstniecības iestāžu darbiniekus, tādējādi iedvesmojot un informējot medicīnas personālu un citus iestāžu darbiniekus par ilgtspējīgas veselības aprūpes nodrošināšanu.

CES dokumentā ietverta arī izstrādāta konkrēta pārvaldības struktūra. Tā ir daudznozaru komiteja, kuras pārstāvji ir medicīnas māsas, nekustamo īpašumu speciālisti, ārsti, iepirkumu lietu speciālisti, finansisti, farmaceiti, IT speciālisti un pacientu pārstāvji. Komitejas mērķis ir pārvaldīt stratēģijas dokumenta iestrādes progresu, izglītot ārstniecības iestāžu vadību personālu, medicīnas personālu un citus ar ārstniecības iestāžu darbību saistītās personas (CES, 2019).

Secināms, ka Nūkaslas pie Tainas rīcība, izstrādājot CES ir konkrēts solis, lai nodrošinātu sociāli atbildīgu zaļo pāreju veselības aprūpes nozarē. Saprotams, ka daļēji zaļo pāreju var nodrošināt ārstniecības iestāžu vadība, proti, attiecībā uz enerģijas avota izvēles veida vai iestādes ēku celtniecībā izmantoto materiālu izvēli, lēmumu nav kompetents pieņemt medicīnas personāls. Savukārt, pacientu iekļaujošu un vienlīdzīgu veselības aprūpi var nodrošināt tikai izglītots medicīnas personāls.

Savukārt, Serra Gaucha reģionā, Brazīlijā, apskatīti medicīnisko atkritumu apsaimniekošanas problēmjautājumu risinājumi. Attiecīgajā pētījumā norādīts uz konstatētajām aktuālajām problēmām Brazīlijā, t.i., slimnīcas var kļūt par epidēmijas izraisītājam ne tikai tāpēc, ka cietie atkritumi pārnēsā lielu un dažādu slimību skaitu, bet arī tāpēc, ka slimnīcas rada ievērojamu daudzumu bīstamo atkritumu. Slimnīcai, veicot atkritumu apsaimniekošanu, jāiekļauj visi procesa posmi, proti, jāsāk ar apsaimniekošanas materiālo un fizisko resursu apzināšanu un plānošanu, kā arī jāveic apsaimniekošanas procesā iesaistīto personu apmācība. No minētā pētījuma rezultātiem, veicot slimnīcu apsekošanu pētījuma ietvaros, izriet, ka slimnīcas, nodibinot darba tiesiskās attiecības, veic obligātās apmācības, tostarp, iekļaujot apmācībās atkritumu šķirošanas programmu (Dorion, Severo, Olea, Nodari & De Guimares, 2012).

Secināms, ka veselības iestādēm, izpildot pienākumu rūpēties par sabiedrības veselības pakalpojumiem, jāietver arī sociālie un finansiālie pienākumi, lai nodrošinātu videi draudzīgu ārstniecības procesu, galvenokārt, attiecībā uz slimnīcu atkritumu apsaimniekošanu. Nolaidīga atkritumu apsaimniekošana kalpo kā ievērojams vides piesārņojuma pamats (Dorion, Severo, Olea, Nodari & De Guimares, 2012). No apskatītā pētījuma gūtajiem rezultātiem izriet konkrēta cēloņsakarība, proti, izglītojot tās personas, kuras veic attiecīgās darbības, nodrošinot zaļo pāreju veselības aprūpes sektorā, tiek veicināta zaļās pārejas veiksmīga ieviešana. Bez visu iesaistīto personu kopējas darbības nav iespējams nodrošināt tādu slimnīcu darbību, kas uzskatāma par videi draudzīgāku. Pieņemtie normatīvie tiesību akti vai slimnīcu vadību pieņemtie regulējošie dokumenti nespēj nodrošināt zaļo pāreju veselības aprūpes nozarē bez šo dokumentu iestrādes slimnīcu vidē.

ASV medicīnas studiju un medicīnas personāla tālākizglītības procesā iestrādājusi sociālo misiju, t.i., mērķis ir ne tikai uzlabot pacientu veselību, bet arī veicināt godīgāku – taisnīgu, uzticamu un universāli pieejamu – veselības aprūpi. Sociālās misijas ietvaros tiek īpaši uzmanība vērsta uz ētisko aspektu iestrādi

medicīnas personāla izglītošanas procesā (Fitzhugh, 2017). No apskatītā zinātniskā raksta izriet, ka medicīnas personāla apmācību papildināšana ar mācībām par sociāli atbildīgai ārstniecībai nepieciešamajām prasmēm tiek aktualizēta kā nepieciešams faktors, lai slimnīcas spētu nodrošināt sociāli atbildīgu ārstniecību.

Par medicīnas studiju un vides pārmaiņu kursa savstarpējas sasaistes nozīmīgumu norādījuši arī ASV medicīnas studenti, proti, pētījuma ietvaros tika izvērtēti potenciālie veidi klimata pārmaiņu un veselības kursa (*Climate change and health (CHH)*) iestrādei medicīnas studiju procesā. Pētījumā tika nosaukti tādi pielietojamie mācību procesa rīki, kā semināri, diagnostika, komunikācijas prasmju kursi, pētījumi, klīniskā korelācija vai pieredze un prakses analīze un izvērtēta to iesaiste medicīnas procesu studijā, attiecinot šos rīkus tieši uz klimata pārmaiņām un ilgspējīgu veselības aprūpi (Sullivan et al., 2022) Apskatītā pētījuma rezultāti dod iespēju izstrādāt efektīvāku medicīnas studiju procesu, ka vērsts ne tikai uz pašu ārstniecības procesu, bet arī uz zaļu un sociāli atbildīgu veselības aprūpi.

Medicīnas personāla izglītošana ir akūti nepieciešama, nodrošinot tādu veselības aprūpi, kas atbilst ANO mērķiem. Vienlaikus, neizglītots medicīnas personāls var nopietni kaitēt arī apkārtējai videi, t.i., tieši medicīnas personāls ir tas, kuram nākas veikt dažādu atkritumu, piemēram, farmācijas, ķīmisko vielu un medicīnas iekārtu un instrumentu, šķirošanu vai iznīcināšanu. Šīm vielām, produktiem vai iepakojumiem nonākot apkārtējā vidē, tiek radīts kaitējums gan tīra ūdens un sanitārijas pieejamībai, gan sauszemes ekosistēmai.

Amerikas Savienoto Valstu (ASV) veselības aprūpes nozarē sociāli atbildīgu ārstniecības procesu ietekmē Louna Institūts (*Lown Institute*) un tā radītais Louna Indekss (*Lown Index*), ar kura palīdzību tiek noteikts Amerikas slimnīcu sociālās atbildības pakāpe. Bez tam tiek nodrošināts šī indeksa detalizēts apskats un salīdzinājums ar citām slimnīcām. Indeksa mērķis ir nodrošināt pacientam iespēju izvēlēties sociāli atbildīgāku un “zaļāku” slimnīcu. Tādējādi, slimnīcām savā starpā konkurējot un piesaistot pacientus, vienlaikus tiek uzlabota veselības aprūpes sniegšanas kvalitāte attiecībā uz sociāli atbildīgu zaļo pāreju.

Indeksā ir iekļauti 53 rādītāji, ar kuru palīdzību tiek nodrošināta unikāla un holistiska slimnīcas veiktspējas klasifikācija. Šie 53 rādītāji iedalīti 3 pīlāros – vienlīdzība, sniegtās veselības aprūpes vērtība un tās rezultāti (*Lown Institute Hospitals Index for Social Responsibility Methodology (LIHISRM)*, 2023).

Piešķirot slimnīcai indeksu, tiek izvērtēta: slimnīcu darbinieku un pacientu vienlīdzība, proti, iekļautība, algu starpība, kā arī sabiedrības ieguvums; sniegtās veselības aprūpes vērtība, proti, kā slimnīcas darbinieki izvairās no nevajadzīgas aprūpes un spēj sasniegt pozitīvus rezultātus bez pārmērīgām izmaksām; sniegtās veselības aprūpes rezultāti, proti, klīniskie rezultāti, pacientu apmierinātība un drošība (*LIHISRM*, 2023).

Īpašu lomu, veicot sociāli atbildīgu zaļo pāreju veselības aprūpes nozarē un cīnoties ar ārstniecības iestāžu ietekmi uz klimata pārmaiņām, ieņem veiktie pētījumi un tajos gūtās atziņas. Šajos pētījumos tiek aktualizēta veselības aprūpes nozares problemātika, attiecībā uz medicīnas personāla nepietiekamajām zināšanām un prasmēm sociāli atbildīgas zaļās pārejas aspektā.

Pētījuma ietvaros, veicot literatūras apskatu (2010.-2022.gadam) saistībā ar veselības aprūpes sniedzēju zināšanas un attieksmi pret vides ilgtspējību, konstatētas veselības aprūpes iestāžu darbinieku ierobežojumi un spējas piedalīties konkrētu praktisko darbību veikšanā, nodrošinot sociāli atbildīgu zaļo pāreju (McCauley et al., 2023).

Medicīnas personāla apmācību nodrošinājums Latvijā *Provision of medical personnels training in Latvia*

Ar LR Ārstniecības likumu noteiktas ārstniecības personu pienākumi ārstniecībā, tai skaitā, ārstniecības personām nosakot par pienākumu regulāri pilnveidot profesionālo kvalifikāciju un izglītoties palīdzības sniegšanā. Prasības attiecībā uz tālākizglītību, kā arī apgūtās tālākizglītības novērtēšanas un apstiprināšanas kārtību nosaka Ministru kabinets.

MK 2016.gada 8.novembra noteikumi Nr.718 nosaka ārstniecības un ārstniecības atbalsta personāla kvalifikācijas uzlabošanas īstenošanas kārtību. Šo noteikumu prioritārais virziens ir sociālā iekļaušana un nabadzības apkarošana (Ministru kabinets, 2016).

Pirmšķietami šie noteikumi paredz tāda veida apmācību nodrošināšanu, kas atbilst ANO mērķiem, tādējādi arī nodrošinot sociāli atbildīgu zaļo pāreju. Tomēr jāapskata Veselības ministrijas 2023.gada 27.jūnija rīkojums Nr.01-01.1/85 "Cilvēkresursu apmācības plāns".

Apmācības plānā noteiktas konkrētas izglītības programmas, kā arī to mērķauditorija. Plānā ietvertas tāda izglītības programmas, kā piemēram - medicīnas personāla zināšanu un prasmju izglītības programma, kas, sniedz rekomendācijas neatliekamās medicīnas palīdzības jomā, sirds un asinsvadu slimību jomā, u.c. Papildus tam plānā ir ietvertas profesionālās tālākizglītības programmas, kas sniedz iespēju mācīties papildus specialitātes iegūšanai, kā arī profesionālās pilnveides programmas (Cilvēkresursu apmācības plāns (CAP), 2023). Savukārt, izpētes ietvaros uzsvars tiek vērsts tieši uz ārstniecības un ārstniecības atbalsta personu vispārējām zināšanu un prasmju uzlabošanai paredzētajām neformālās izglītības programmām. Izvērtējot piedāvātās mācību programmas, secināms, ka piedāvātās neformālās izglītības programmas ietver daļēju ANO mērķu sasniegšanu, tādējādi radot daļēji sociāli atbildīgu un ilgtspējīgu veselības aprūpes sistēmu.

Mācību programmu ietvaros analizētas tādas veselības aprūpes nozares problēmas, kā korupcijas riski, personāla un pacienta savstarpējo komunikācijas

prasmju trūkums, nedrošs zaļu izgatavošanas un aprites process, pacientu, tostarp, bērnu, tiesību neievērošanu, u.c. problēmas (CAP, 2023).

Analizējot medicīnas personāla profesionālās kvalifikācijas pilnveides procesu un tā regulējošos normatīvos tiesību aktus, tika secināts, ka Latvijā netiek aktualizēta medicīnas personāla iesaiste cīņā ar klimata pārmaiņām un sociāli atbildīgā zaļā pāreja veselības aprūpes nozarē. Izvēles apmācības programmas aptver tikai daļēju zaļās pārejas nodrošināšanai nepieciešamo problēmu jautājumu analīzi.

Lai sekmētu ārstniecības personu iesaisti, nodrošinot sociāli atbildīgu zaļo pāreju veselības aprūpes nozarē, ir jāveic virkne gan praktisku, gan teorētisku apmācību pasākumu, tai skaitā, risinot radušās problēmas valsts, pašvaldības, kā arī nevalstisko organizāciju līmenī. Bez tam Latvijā nepieciešams atbalstīt tādu pētījumu izstrādi, kuros aktualizēta konkrēta problēma un piedāvāti tās konkrēti risinājumi. Likumdevējam, pieņemot likumus un izpildvarai, pieņemot MK noteikumus, jāņem vērā šādu pētījumu rezultāti nevalstisko organizāciju līmenī, piemēram, Latvijas Ārstu biedrības, ekspertu atzinumi, īpašu uzmanību pievēršot izglītības sistēmai un tālākāpmācības mehānismam attiecībā uz medicīnas personāla iesaisti sociāli atbildīgas zaļās pārejas nodrošināšanā Veselības aprūpes nozarē.

Izvērtējot medicīnas personāla apmācību nodrošinājumu Latvijā, nepieciešams ņemt vērā arī dažādu sabiedrības organizāciju vai nevalstisko organizāciju veiktās sabiedriskās aktivitātes, jo arī šādas organizācijas palīdz sasniegt sabiedrības mērķus, piemēram, dzīvot ekoloģiski tīrā vidē vai saņemt sociāli atbildīgu veselības aprūpi, utt. Lai gan šīs organizācijas nav daļa no valsts struktūras, tomēr to ietekme ir nenoliedzami vērā ņemama.

Attiecībā uz vides izglītību, uzmanību jāvērs uz Vides izglītības fondu, kura kodolā ir piecas uz vides izglītību vērstas programmas. Viena no šādām programmām ir “Zaļās Atslēgas” programma, kas aptver 150 dažādus kritērijus, tos iedalot 13 grupās. Programmas ietvaros sešu veidu komercdarbību veicēji – viesnīcas un hosteļi; kempingi un brīvdienu parki; mazās tūrisma mītnes; muzeji, tematiskie parki un centri; konferenču centri; restorāni un kafejnīcas – ir tiesīgi iesniegt pieteikuma anketu un obligāto kritēriju pielikumus. Programmas vadlīnijās noteikti gan obligāti ieviešamie kritēriji, kuriem jābūt jau ieviestiem uz pieteikšanās brīdi, gan vadlīniju kritēriji, kuri ieviešami pakāpeniski, atkarībā no darbības ilguma programmā (Vides izglītības fonds, B.d.).

Programmas kritēriju mērķi balstīti uz ANO 17 Ilgtspējas attīstības mērķiem, proti, nodrošināt korporatīvās sociālās atbildības pamatprincipu ievērošanu uzņēmumā; izmantot videi draudzīgus, ekosertificētus tīrīšanas un mazgāšanas līdzekļus uzkopšanas darbos, nodrošināt atbilstošu un videi draudzīgu atkritumu apsaimniekošanas sistēmu, u.c. (Foundation for Environmental Education, N.d.) Lai gan programma attiecas tikai uz konkrētiem komersantiem, tomēr jāsecina, ka minētie kritēriju mērķi ir attiecināmi arī uz ārstniecības iestāžu darbību,

nodrošinot sociāli atbildīgu zaļo pāreju. Latvijas valsts iestādēm neapšaubāmi jāveicina šādu kritēriju ieviešanu arī veselības aprūpes nozarē. Zaļās atslēgas sertifikāts komercdarbības jomā piesaista jaunus klientus, veicina uzņēmuma atpazīstamību un dod iespēju uzņēmuma darbiniekiem piedalīties apmācībās par sociāli atbildīga un “zaļa” uzņēmuma darbība nodrošinājumu. Attiecinot Zaļās atslēgas sertifikātu uz līdzvērtīgu sertifikātu, kas būtu izsniegts ārstniecības iestādei, konstatējams, ka ārstniecības iestādēm, pirmkārt, rastos konkurence par pacientu piesaisti, tādējādi radot situāciju, kad ārstniecības iestādes ir ieinteresētas nodrošināt sociāli atbildīgu un “zaļu” veselības aprūpes sniegšanu un, otrkārt, tiktu nodrošinātas papildus apmācības, sertifikātu saņēmumušajām ārstniecības iestādēm, tādējādi papildus izglītojot medicīnas personālu attiecībā uz sociāli atbildīgu zaļo pāreju.

Tāpat jāizvērtē arī Eiropas Komisijas izstrādātās “zaļā” izglītības programmas ietekme uz medicīnas personāla apmācību nodrošināšanu Latvijā. Tā ir Eiropas Savienības atbalstīta, uz zaļo pārkārtošanos un ilgtspējas kompetenču uzlabošanu visos izglītības līmeņos vērsta izglītības un apmācības nozare (European Commission, N.d.).

Ar Eiropas Savienības Padomes 2022.gada 16.jūnija ieteikumu par mācīšanos zaļās pārkārtošanās un ilgtspējīgas attīstības sekmēšanai Nr.C243/1 7.punktu izteikts Padomes ieteikums turpināt atbalstīt formālas un neformālas izglītības un mācību iestādes, lai tās attiecīgā gadījumā faktiski integrētu zaļo pārkārtošanu un ilgtspējīgu attīstību visos savos pasākumos un darbībās. 7.punkta “e” apakšpunktā norādīta arī nepieciešamība izmantot resursus un materiālus, ko izstrādājušas nevalstiskās organizācijas un citas attiecīgās struktūras, kuras darbojas vides un izglītības jomā (Padomes ieteikums par mācīšanos zaļās pārkārtošanās un ilgtspējīga attīstības sekmēšanai, 2022). Padomes ieteikumā saskatāmas konkrētas norādes par nepieciešamību mācību procesā vai apmācībās integrēt “zaļo” domāšanu un ilgtspējīgas attīstības prasības. Tas panākams, veicot konkrētu priekšmetu ieviešanu mācību iestādēs, kuras ir valsts akreditētas, kā arī ietverot mācību procesā dažādu organizāciju vai citu struktūru veidotās apmācības un mācību materiālus.

Secinājumi **Conclusions**

1. Latvijā netiek aktualizēta problemātika, kas saistīta ar sociāli atbildīgu zaļo pāreju veselības aprūpes nozarē.
2. Nodrošināt sociāli atbildīgu zaļo pāreju veselības aprūpes nozarē iespējams tikai ar medicīnas personāla iesaisti. Slimnīcu vadība nav spējīga pašrocīgi nodrošināt sociāli atbildīgu, “zaļu”, pilnvērtīgu un ilgtspējīgu veselības aprūpi.

3. Nepieciešams apzināt medicīnas personāla zināšanas un prasmes attiecībā uz sociāli atbildīgas zaļās pārejas nodrošināšanu veselības aprūpes procesā.
4. Latvijā nepieciešams izstrādāt konkrētu normatīvo tiesību aktu bāzi gan valstiskā, gan pašvaldību līmenī saistībā ar zaļo pāreju veselības aprūpes nozarē, proti, jāpilnveido gan esošie likumi, gan jāizstrādā specifiski MK noteikumi un pašvaldību saistošie noteikumi, kuri nosaka apgūstamās tālākizglītības programmas, kuras vērstas tieši uz medicīnas personāla izglītošanu sociāli atbildīgas un “zaļās” veselības aprūpes sniegšanā.
5. Ministru kabinetam jāizstrādā atbilstošas vadlīnijas, bet Veselības ministrijai jāizstrādā tālākizglītības programmu saturs, kas veicina izglītotu un kompetentu medicīnas personāla komplektēšanu “zaļās” veselības aprūpes jomā.
6. Latvijā jāņem vērā ārvalstu labā prakse attiecībā uz slimnīcu novērtēšanu, atbilstoši to sociālajam atbildīgumam un “zaļajai” domāšanai. Jāievieš Latvijas sociāli atbildīgu un “zaļu” slimnīcu indekss, kurā apskatīta gan slimnīcu vadību rīcība, gan ārstniecības personu sniegtā veselības aprūpe, ķīmikāliju un zāļu šķirošana un attieksme pret pacientiem.
7. Jāizvērtē ieviestā indeksa sekas, proti, jāizstrādā konkrētas sekas, ja slimnīca saņēmusi zemu indeksa vērtējumu.
8. Latvijā, izstrādājot izglītības sistēmu, kurā tiek sagatavots arī sociāli atbildīgs un “zaļi” domājošs medicīnas personāls, nepieciešams ņemt vērā Eiropas Savienības Padomes ieteikumus un izmantot resursus un materiālus, ko izstrādājušas nevalstiskās organizācijas un citas attiecīgās struktūras, kuras darbojas vides un izglītības jomā.
9. Zaļās atslēgas sertifikātam līdzvērtīga sertifikāta iestrāde veselības aprūpes nozarē uzlabotu ne tikai attīstītu sociāli atbildīgu zaļā kursa iestrādi veselības aprūpes nozarē, bet arī pavērtu iespējas nodrošināt papildus apmācības medicīnas personālam, tajās ietverot organizāciju un citu struktūru izstrādātās apmācības un mācību materiālus.

Summary

The issue of healthcare institutions' impact on climate change in the last decade has become urgent. Several studies show that healthcare institutions are among the biggest producers of CO₂ emissions. “Green” and socially responsible healthcare system should be developed in accordance with the European Green Deal and UN Sustainable Development Goals.

On the one hand several studies have examined the impact of hospitals on the environment, even the concept “Green Hospital” has been introduced, however, to ensure socially responsible green transition in the healthcare sector it is necessary to train medical personnel, as the medical personnel is the key to a

successful socially responsible green transition. Therefore, guidelines regarding medical personnels' training must be developed.

It is important to define terms “socially responsible” and “green transition” as it would help to understand the main idea of the research. Authors present their proposal to define the “socially responsible green transition” as “actions that not only take care of the social order of the patients, preventing social inequality, but also ensure the contribution to climate neutrality”. Moreover, it is always related to the European Green Deal and UN Sustainable Development Goals.

To develop a socially responsible green transition into Latvia's healthcare sector, positive foreign practices should be taken into account. Namely, guidelines that define specific medical personnels' training should be developed, as has been done by the NHS Foundation Trust in The Newcastle upon Tyne hospitals. Furthermore, it is necessary to identify the scope of knowledge and skills of the medical personnel regarding the provision of a socially responsible green transition in the healthcare process, as well as it is necessary to introduce a “green hospital” index, which reflects the actual actions taken by the hospitals in Latvia to ensure a socially responsible green transition in the healthcare sector. Additionally, public and non-governmental organizations must be included in the process of training medical personnel.

Pateicības Acknowledgement

Dotais zinātniskais raksts ir izstrādāts ar FLPP projekta “Socially responsible green transition: strengthening governance solutions to empower Homo Climaticus in the healthcare sector (GreenCare)” Nr.Izp-2023/1-0341 atbalstu.

Literatūra References

- ANO Ģenerālā asambleja. (2015). *Apvienoto Nāciju Organizācijas samita noslēguma dokumenta projekts attīstības programmas pieņemšanai laikposmam pēc 2015.gada*. Pieejams: https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Dienaskartiba%202030_0.pdf
- Cambridge English dictionary. (n.d.). *Social Responsibility*. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/social-responsibility>
- De Roeck, K. & Farooq, O. (2018). Corporate social responsibility and ethical leadership: Investigating their interactive effect on employees' socially responsible behaviors. *Journal of Business Ethics, 151(4), 923-939*. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-017-3656-6>
- Dorion, E., Severo, E., Olea, P., Nodari, C., & De Guimaraes, J. F. (2012). Hospital environmental and residues management: Brazilian experiences. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management, 14(3), 1-18*. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/enviassepolimana.14.3.05>

- Eiropadome & Eiropas Savienības Padome. (2023). *Eiropas zaļais kurss*. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/lv/policies/green-deal/#what>
- Eiropas Savienības Padome. (2022). *Padomes ieteikums par mācīšanos zaļās pārkārtošanas un ilgtspējīgas attīstības sekmēšanai*. Pieejams: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0627\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0627(01))
- European Commission. (N.d.). *European Education Area*. Retrieved from: <https://education.ec.europa.eu/lv/focus-topics/green-education/about-green-education>
- Foundation for Environmental Education. (N.d.). *Sustainability Policy*. Retrieved from: <https://static1.squarespace.com/static/550aa28ae4b0f34c8f787b74/t/615451869aad8c245b26784e/1632915847387/FEE+Sustainability+Policy.pdf>
- Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2020.gada 10.decembra spriedums lietā Nr.2020-07-03. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2020/01/2020-07-03-Spriedums.pdf#search=>
- Lown Institute Hospitals Index. (2023). *Lown Institute Hospitals Index for Social Responsibility 2023 Methodology*. Retrieved from https://lownhospitalsindex.org/wp-content/uploads/2023/07/2023_Lown_Index_Methodology-3-1.pdf
- LR Ministru kabinets. (2016). *Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 9.2.6. specifiskā atbalsta mērķa "Uzlabot ārstniecības un ārstniecības atbalsta personāla kvalifikāciju" īstenošanas noteikumi*. Latvijas Vēstnesis, 220, 10.11.2016. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=286413>
- McCauley, P., Mathur, K., Cohen, N., Henriques_Thompson, K., Gopinath, J. & Miab, R., K. (2023). Environmental sustainability, healthcare workers and healthcare students: a literature review of attitudes and learning approaches. *PREPRINT (Version 1) available at Research Square*. DOI: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-2783033/v1>
- Mullan, F. (2017). Social Mission in Health Professions Education: Beyond Flexner. *JAMA*, 318(2), 122–123. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.2017.7286>
- NHS. (2023). *Climate Emergency Strategy 2020-2025*. Retrieved from: https://www.newcastle-hospitals.nhs.uk/wp-content/uploads/2021/04/x228180_nuth_p1_nm.pdf
- Stanford, V., Barna, S., Gupta, D. & Mortimer, F. (2023). Teaching skills for sustainable health care. *The Lancet Planetary Health*, 7(1), 64-67. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(22\)00330-8](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(22)00330-8)
- Sullivan, J. K., Lowe, K. E., Gordon, I. O., Colbert, C. Y., Salas, R. N., Bernstein, A., Utech, J., Natowicz, M. R., Mehta, N., & Isaacson, J. H. (2022). Climate Change and Medical Education: An Integrative Model. *Academic medicine: journal of the Association of American Medical Colleges*, 97(2), 188–192. DOI: <https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000004376>
- Vallée, A. (2024). Green hospitals face to climate change: Between sobriety and resilience. *Heliyon*, 10(2). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24769>
- Veselības ministrija. (2023). *Cilvēkresursu apmācības plāns*. Pieejams: <https://www.talakisglitiba.lv/dokumenti-un-veidlapas>
- Vides izglītības fonds. (B.d.). *Zaļās atslēgas programmas kritēriji*. Pieejams: <https://zalaatslega.lv/noderiga-informacija/>